

Özer ŐENÖDEYİCİ¹

Halil Sercan KOŐIK²

**IV. MURAT'IN BAĞDAT SEFERİ HAKKINDA YAZILMIŞ BİR KASİDE:
TULŪ'İ'NİN PESENDİDE-NÂME'Sİ**

Özet

IV. Murat'ın Bađdat seferini konu edinen eserlerden birisi de TulŪ'î'nin XVII. yy.'da kaleme aldığı *Pesendide-nâme*'dir. Bugün tek nüshası Fransız Milli Kütüphanesi'nde bulunan eser, 89 beyit olup kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle kaleme alınmış olan kasidenin kafiyesi, klasik Türk edebiyatında çokça kullanılmış olan “-ân” kafiyedir. Alışılmamış bağdaştırmalar ve uzun Farsça terkiplerle örölmüş eserde, dönemin rağbet gören akımı Sebki Hindî'nin geniş etkisinin olduğu görölmektedir. XVII. yüzyıl Osmanlı savaş kültürünü aksettiren bu önemli vesikada Őair oldukça farklı, çarpıcı ve ilginç bir anlatıma başvurmuştur. Bu husus özellikle canlı savaş tasvirlerinin anlatımında daha belirgindir. Bu çalışmada söz konusu eser incelenip tanıtılacak ve *Pesendide-nâme*'nin transkripsiyonlu metni araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: TulŪ'î, *Pesendide-nâme*, Bađdat, Sebki Hindî, alışılmamış bağdaştırmalar.

**A QASIDA WRITTEN ABOUT THE BAGHDAD CAMPAIGN OF MURAT IV:
PESENDİDE-NÂME BY TULŪ'İ**

Abstract

One of the works concerning the Baghdad campaign of Murat IV is *Pesendide-nâme* that was written by a XVII. century poet, TulŪ'î. The work, the only copy of which is kept in French National Library is consisted of 89 couplets and was written in qasida form. The qasida was written according to the “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” rthym and the rhyme of the qasida is rhyme “-ân” which is one of the most used rhyms in classical Turkish literature. The wide influence of the popular trend of the time, Sebki Hindî, can be tracked in the work which is formed

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., ozersenodeyici@gmail.com

² Ar. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., sercankosik@gmail.com

of unusual harmonisations and Persian combinations. In this record which reflects the Ottoman way of war in XVII. century, the poet appeals to a striking, interesting and different manner of telling. This fact draws the attention especially for the expressions of the war scenes. In this study, the mentioned work is to be analyzed and presented as the transcription of the text is put forward for researchers.

Key words: Tulû'î, *Pesendîde-nâme*, Baghdad, Sebki Hindî, unusual harmonisations.

Osmanlı toplum hayatının dünyevî tarafını temsil eden kısmı, birbirine zıt iki unsur etrafında şekillenirdi: Bezm (eğlence meclisi) ve rezm (savaş). Eğlence meclislerini konu alan şiirlerde şairler sakinin güzelliğinden, zamanı boşa geçirmeyip dünyadan kâm almak gerektiğinden bahsederler ve rindane bir üslup takınırlar. Diğer yandan savaş konu alan metinlerde ise kanlı savaş tasvirlerine, gösterilen kahramanlıklara temas ederler ve yiğitçe bir eda ile eserlerini vücuda getirirler. Savaş metinlerinde, şairin merceği belli devlet büyüğüne ya da komutana odaklandığında, o şahsın cengâverliği ön plana çıkarılır. Çalışmaya konu olan Tulû'î'nin *Pesendîde-nâme*'si XVII. yüzyılda Osmanlı savaş kültürünü aksettiren bir vesika ve edebî eser olarak dikkati çekmektedir.

Tulû'î, 17. yüzyılda yaşadığı anlaşılan, ancak tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda adı geçmeyen bir şairdir. Bu nedenle onun hakkında elde neredeyse hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şairin *Pesendîde-nâme*'sinden başka *Paşa-nâme* isiminde manzum bir gazavat-nâmesi vardır. IV. Murat devri devlet adamlarından Kenan Paşa'nın Rumeli'deki isyanları bastırmasını ve Karadeniz'de Kırım Kazakları ile yaptığı savaş anlatan bu eser, minyatürleri ile de dikkati çekmektedir. 2090 beyitlik manzum bir eser olan *Paşa-nâme* aruzun “mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün” kalıbıyla yazılmıştır (Kaçar, 2011: 268-269). Bu eserde Tulû'î'nin oldukça başarılı tasvirlerle imza atabilecek kabiliyette bir sanatkâr olduğu görülmektedir:

Târîk idi bir mertebe kim mâhî-i hurşîd

Gark olmuş idi bahr-i siyâha kesüp ümmîd

[O kadar karanlıktı ki güneş balığı ümidini kesip kara denizde / Karadeniz'de boğulmuştu.]

Behrâm-ı felek encüme itmişdi şebîhûn

Gûy-ı mehi atmışdı 'adem çâhına gerdûn

[Feleğin Behram'ı yıldızlara gece baskını düzenlemişti. Devran, ay topunu yokluk kuyusuna atmıştı.]

Bir nesne görünmek eger olsaydı müyesser

Korkar idi şeb kendini gördükde mukarrer

[Bir nesnenin görünme imkânı olsaydı, gece kendisini gördüğünde mutlaka korkardı.]

Şem'-i felekî küşte idi salmadı pertev

Fânûs ile arardı nücûmı meh-i şeb-rev

[Feleğin mumu sönmüştü, ışık saçmadı. Gece dolanan ay, yıldızları fenerle arardı.]

Şeb gûl-i beyâbân ile yek-reng idi hem-râh

İtmişdi güneş meş'alesin tâyih ü gümrâh (Kaçar, 2011: 278)

[Gece, çöl hortlağı ile aynı renkтейdi ve onunla yoldaştı. Güneş şaşırıp kandilini kaybetmişti.]

Aynı şahsa ait olduğu anlaşılan bir diğer eser ise, İstanbul Köprülü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde 362/35 numarada kayıtlıdır. Kütüphane kataloğuna “Kasâ'id-i Nef'î ve Tulû'î ve 'Âli” ismiyle geçirilmiş olan eser, söz konusu nüshanın 96b-99b varakları arasındaki sayfaların derkenarlarına yazılmıştır. Tulû'î'ye ait manzume “*Kasîde-i Tulû'î der-Vasf-ı Esbân-ı Şâh-ı Cihân Sultân Murâd Hân*” başlığını taşımaktadır. Türk edebiyatında Nef'î'nin IV. Murad'ın atlarını övmek için yazdığı kasidesi, bu türde yazılan manzumelerin en meşhurdur.³

Şair Nef'î'nin, rahşiyye ya da esbiyye olarak isimlendirilen türdeki bu kasidesi, padişahın atlarının isimlerini ve özelliklerini verir.

Nice Evren ki ne dem eylese pertâb-ı bülend

Sanki ref'târe gelir hışm ile bir ejderhâ

[Nasıl bir Evren⁴ ki ne zaman uzun sıçrayış yapsa, bir ejderhanın hışm ile ilerlemeye başladığı sanılır.]

Atılır hâmesi ok gibi elinde durmaz

Etse bir şâ'ir eger medh-i şitâbın imlâ (Akkuş, 1993: 100)

[Eğer bir şair onun koşuşunu yazmaya kalksa, kalem elinde durmayıp ok gibi fırlar.]

Tulû'î'nin eseri de Nef'î'ninki gibi Sultan IV. Murad'ın atlarını övmek için yazılmıştır. 138 beyitten oluşan manzume aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle kaleme alınmıştır. Şair, eserde kendisine de bir at bahşedilmesini talep etmektedir. Bu manzumenin ilk ve son beyitleri aşağıda verilmiştir:

Gele ey kilik-i güher-pâş-ı cevâhir-îsâr

Dürer-i medh-i şehin-şâhı döküp eyle nisâr

[Ey mücevher ve inci saçan kalem! Gel, o şahlar şahının övgüsünün incilerini döküp saç.]

...

Germ ü serd ile felek eylesün âzürde

'İyd-ı nev-rûz ola eyyâm-ı zemistânı hezâr

[Felek sıcak ve soğuk ile onu incitmesin. Onun kış günleri daima nevrüz bayramı olsun.]

Şairin IV. Murat'ın Bağdat seferi hakkında yazmış olduğu *Pesendide-nâme* isimli kasidesinin daha iyi anlaşılabilmesi için, bu seferin tarihî arka planını vermek uygun olacaktır. Dicle nehrinin iki yakası üzerinde bulunan Bağdat, Hicri VII. asırda Abbasi Halifesi Ebu Cafer

³ Türk edebiyatında Nef'î dışında şu şairlerin de rahşiyeleri bulunmaktadır: Ahmed Paşa, Tacizâde Cafer Çelebi, Hassân, Lâmi'î, Kütahyalı Rahîmî, Allâme Şeyhî, Sabrî Mehmed Şerîf, Şehrî, Azmîzâde Hâletî, Alâeddîn Sâbit, Şeyh Gâlib, Şeyhülislâm İshak, Şehdî, Nazîr İbrâhîm, Tâlib Efendî, İbrâhîm Hanîf Efendî, Ârif Süleymân. Bkz. (Kaya, 2008, 19-39)

⁴ Evren sözcüğü, Türkçede “büyük yılan, ejderha” anlamlarına gelir. Şair, atın isminden hareketle beyitte onu ejderhaya benzetmiştir.

el-Mansur tarafından kurulmuştur. Kuruluşundan Abbasi Devleti'nin yıkılışına kadar hilafet merkezi olan şehir, Osmanlılar zamanında Bağdat Vilayeti'nin merkezi, 1921 tarihinde de Irak'ın başkenti olmuştur (Ed-dûrî, 1991: 425-426). Bağdat, tarih boyunca bir ticaret merkezi olmuş, ayrıca bilim ve sanat erbabını kendisine çeken önemli bir kültür şehri vazifesi görmüştür. Bağdat Kütüphanesi, Moğol istilâsında harap edilinceye kadar, dünyada emsali görülmemiş, muazzam bir arşive sahipti.

Bağdat, 1508-1534 yılları arasında Osmanlılar ve Safevîler arasındaki çekişmelerin yoğunlaştığı bir saha olmuştur. Nihayet Osmanlı Devleti bu şehri Kanuni Sultan Süleyman devrinde ele geçirmiştir (1534). Ancak bu tarihten sonra da şehirde kargaşa tam anlamıyla sükûnet bulmamıştır. Safevîlerin kışkırtmaları ve Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin sarsılması, çıkan isyanların bastırılmasını güçleştirmiştir. 1624 tarihinde şehir, bir yeniçeri zabiti olan Bekir Subaşının oğlu Derviş Mehmet'in Bağdat'taki iç kaleyi Safevîler'e teslim etmesiyle Devlet-i Aliyye'nin elinden tamamen çıkmıştır. IV. Murat'ın çocukluğuna rastlayan bu dönemde Bağdat, gerek Hafız Ahmet Paşa, gerekse Sadrazam Boşnak Hüsrev Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu tarafından iki kez kuşatılmış, fakat bu teşebbüslerden bir netice alınmamıştır (Halaçoğlu, 1991: 434).

Bağdat meselesine yakın alaka gösteren IV. Murat, 8 Mayıs 1638 tarihinde Şeyhülislam Yahya Efendi ve Kaptanıderya Kemankeş Kara Mustafa Paşa nezaretindeki muazzam bir orduyla Bağdat'a sefer düzenlemiştir. 6 Kasım 1638'de ordu Musul'a ulaşmış, 15 Kasım'da da Padişah, İmam-ı Azam Türbesi karşısına otağını kurmuştur. Bağdat kuşatmasının bütün safhalarını yakından takip eden IV. Murat, zaman zaman siperlere kadar giderek orduyu teftiş etmiştir. Kuşatmanın şiddeti günden güne artmış, nihayet 24 Aralık 1638 Cuma günü Safevîlerin Bağdat Kalesi Kumandanı Bektaş Han, şehri IV. Murat'a teslim etmiştir. Padişah kale komutanına, gitmek ya da kalmak hususunda serbestlik tanımış; fakat şehirde tuzaklar kurulduğu söylentisinin yayılması üzerine küçük çaplı bir çatışma yaşanmıştır. Bunun neticesinde komutan esir edilmiş, birçok Safevî askeri ise öldürülmüştür (Yılmaz, 2006: 181).

Fetihten sonra Ebu Hanife ve Abdülkadir Geylânî'nin türbeleri onarılmış ve kale surları kuvvetlendirilmiştir. Yeniçeri Kethüdası Bektaş Ağa sekiz bin yeniçeriyle burada bırakılmıştır. Sultan Murat, ordu ile birlikte Sadrazam Mustafa Paşa'yı da Bağdat'ta bırakarak sadaret kaymakamlığına Şam Valisi Silahtar Mustafa Paşa'yı tayin etmiştir (Uzunçarşılı, 1995: 204).

Kendisi de şair olan sultan IV. Murat, Bağdat'ın fethi için bir de tarih düşürmüştür:

Feth edince diyâr-ı Bağdâd'ı

Şâh-ı 'âlem'le 'asker-i İslâm

Dedi Sultan Murâd-ı âlî-şân

Feth-i Bağdâd'a târîh oldu gazâm (Mehmet Halife, 1986: 18)

[Cihan Padişahı ile İslam askeri Bağdat diyarını fethedince, yüceler yücüsü Sultan Murat "Bağdat'ın fethine 'gazâm' sözcüğü tarih oldu" dedi.]

Bağdat'ın Osmanlılar tarafından ısrarla elde tutulmak istenmesinin siyasi, askeri, dini ve iktisadi birçok sebebi vardır. Ama şüphesiz bu sebeplerin başında Bağdat'ın iktisadi ve coğrafi bakımdan önemli bir konumda bulunması gelir. Çünkü Bağdat, Ümit Burnu keşfedilmeden ve

Süveyş Kanalı açılmadan önce Uzakdoğu ile Ön Asya arasında önemli bir ticaret ve seyahat merkezi idi (Ünal, 2001: 25). Bağdat'ın söz konusu ticaret yolları üzerinde bulunması, Osmanlıların Avrupa ile mücadelesinde bu şehri ön plana çıkarmaktaydı. Avrupa'yı ekonomik yönden baskı altına almak isteyen Osmanlı, Anadolu ve Karadeniz ticaret yollarına sahip olduktan sonra Basra'dan Bağdat'a uzanan hattı da ele geçirmek zorundaydı (Halaçoğlu, 1991: 433).

Tarihî verilerin göz önünde bulundurulması gereken *Pesendîde-nâme*, tarih-edebiyat işbirliğine muhtaç bir metindir. Kendisi de şair olan ve savaşa iştirak eden Tulû'î'nin, söyledikleri, birinci derece tarih vesikası olmamakla birlikte, savaşın duygusal ve psikolojik cihetlerine ışık tutmasıyla önem kazanmaktadır. Tarihî vesikalarla da desteklenebilecek bazı hususlar, ilgili eserde de karşılık bulmaktadır. Mesela Osmanlı'nın bu savaşta "balyemez"⁵ tabir edilen bir top cinsi kullandığı, tarihi kaynakların yanında söz konusu kasidede de geçmektedir:

Top ata ol balyemez ta'bîr ider ehl-i mezâk

Kelle şeker atar a'dâya o zeh[i]r-bâregân

[Zevk sahipleri balyemez tabir ettikleri o topu ateşler ve düşmanların üzerine koruyucu kelle şekeri⁶ atar gibi zehir yağdırır.]

Eser, üslup açısından dikkatle incelendiğinde benzeri birçok veriye rastlanabilir.

Pesendîde-nâme, Fransa Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale) Renaudot/Saint-Germain-des-Pres, 611 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Karton bir cilt içinde bulunan eserin boyutu (dış-iç) 155x100 mm'dir. 16 varak olan eser, Nestalik yazı cinsiyle kaleme alınmıştır. Eserde telif veya istinsah tarihine ait bir bilgi yoktur. Bununla birlikte eserin katalog bilgisinde telif tarihi H. 1048 / M. 1638, istinsah tarihi de H. 1050 / M. 1640 olarak aktarılmıştır.⁷ Bu tarihin neye dayanılarak verildiği bilinmemektedir. Eserde çeşitli imla ve aruz kusurları bulunmaktadır. Bu kusurların birçoğunun bazı müdahalelerle giderilebilmesi, onların müstensihinden kaynaklandığını göstermektedir. Atıf vavı ile tamlama kesrelerinin de kimi zaman karıştırıldığı ve bazı sözcüklerin yanlış harflerle yazıldığı da dikkati çekmektedir.

Pesendîde-nâme'nin baş kısmında eserin Bağdat fethini konu aldığı ve IV. Murat'ı teberrüken yazıldığı kaydedilmiştir:

"Hazret-i Sultân Murâd-ı Gâzî 'aleyhi garîki rahmeti'l-Bârî hazretleri Bagdâd-ı hilâfet-âbâd üzerine 'azîmet ü teveccüh idüp râfîzî ve zındık kızılbaş-ı bed-mâ'aş vilâyetin harâb u yebâb idüp 'asâkir-i 'İslâm ile yüz aklıgı eyleyüp anun hakkında olunan medh-i pesendîde-nâmedür ki mü'ellifi Tulû'î Efendi"

Eseri kaleme alan Tulû'î'nin mahlası hem dibacede hem de kasidenin içinde geçmektedir:

Ey *Tulû'î* midhat-i memdûh-ı âlî-menkıbet

Cins-i nâ-yâb-ı fesâhat sende yok nakd-i revân

[Ey Tulû'î! Ulu menkıbeye sahip beğenilen kişinin övülmesi, fesahatin ender türüyle mümkündür. Sende ise su gibi akıp giden güzel söz nakdi yoktur.]

⁵ Osmanlılar tarafından bir müddet kullanılan uzun menzilli bir topun adıdır. İtalyanca Ballemezza sözcüğünden bozularak oluşturulmuştur. Bkz. (Pakalın, 1983: 157).

⁶ Kelle şeker, şekil itibarıyla top mermisini andıran bir şeker türüdür.

⁷ Bkz. http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=125373

89 beyitlik bir kaside olan *Pesendîde-nâme*, aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle kaleme alınmıştır. Redifi bulunmayan şiirin kafiyesi edebiyatımızda çokça kullanılmış olan “-ân” kafiyedir. Eser, kaside nazım şekliyle yazılmış olsa da onda, kasidenin temel ve başlangıç bölümlerinden olan nesib / teşbib ile girizgâh bölümlerine yer verilmediği görülür. Şair, eserine doğrudan IV. Murat’ın övgüsüyle başlar:

Müjde kim sâhib-kırân-ı şark u garb u ins ü cân

Gâlib-i düşmen olup a’ dâya virdi kesr-i şân

[Müjdeler olsun ki insanın ve cinin, doğunun ve batının mutlak hâkimi, düşmana galip gelip onların şanını azalttı.]

Tu’me-i şemşîr idüp kıldı gulâtı hâr u zâr

Fâtih-i mülk-i ‘Acem şâhen-şeh-i sâhib-kırân

[Acem ülkesinin fatihi ve mutlak hâkim olan şahlar şahı, zındıkları kılıcının azığı ederek ağlayıp inletti.]

Şiir, 89 beyit boyunca aynı kafiyeye bağlandığı için, şairin bu hususta kimi zaman zorlandığı görülmektedir. Mesnevi değil de kaside nazım biçiminin tercih edilmesi, şairin kaside nazım biçimi ile methiye arasındaki münasebeti gözetmesinden kaynaklanmıştır. Eserin adının da “övgü, beğenme, takdir” anlamına gelen “pesendîde” sözcüğünü içermesi, kaside nazım biçiminin neden tercih edildiğine ışık tutmaktadır.

Tulû’î, kendine mahsus bir anlatımı olan şair olarak dikkati çekmektedir. *Pesendîde-nâme*’sinde yeni söyleyişlere ulaşma çabası içinde olduğu ve devrinin en rağbet gören edebî akımlarından Sebki Hindî’yi takip ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ki birçok beytinde savaş sahnelerini anlatırken dahi anlamı daha çarpıcı hâle getirmek ve giriftleştirmek için özel bir çaba sarf ettiği görülebilir. Bunu yaparken Sebki Hindî’de “alışılmamış bağdaştırma”⁸ olarak belirtilen söz birimlerinden yararlanır:

Bîm-i huffâş-ı hafâ fermân-revâ-yı vesvese

‘Akl-ı bûtîmâr-ı gam endişe-nâk-i nâ-tüvân

[Çaresizlik düşüncesinde olan gam butimarının aklı, gizlilik yarasasının korkusu ve vesvesenin buyruğu altındadır.]

Gülledür âgûş-ı âteş kelle-i galtân-ı hûn

Magz-ı düşmen baş u ten-fersâ-yı cân-ı cengiyân

[Kan içinde yuvarlanan kelle, ateşin kucağındaki güllüdür. Savaşanların canını, başını ve tenini yıkan, düşmanın beynidir.]

Şair, savaş sahnelerini anlatırken, *Paşa-nâme* adlı eserindeki sadeliği terk ederek klasik şiir geleneği içinde pek rastlanmayan, ilginç, çarpıcı ve yeni bir anlatıma ulaşır. Bunu yaparken de ağır ve ağdalı bir dil kullanan şair, klasik şiir geleneği içinde pek kullanılmayan sözcükleri

⁸ Bağdaştırmalar, alışılmış ve alışılmamış olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bunlardan alışılmış bağdaştırma, tamlama ve deyim gibi söz varlığı öğeleri ile tümece veya sözceleri anlamlı ve kabul edilebilir birimler haline getirmeye denilmektedir. Alışılmamış bağdaştırmalar ise anlam belirleyicileri arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir (Aksan, 1998: 83-84). Divan şiirinde alışılmamış bağdaştırmalarla ilgili olarak bkz. (Demirel, 2005); (Öztekin, 2009).

şiire sokar. Ayrıca Farsça zincirleme terkipler de kullanmaktan çekinmeyen şairin, Sebk-i Hindî üslubuyla gaza-nâme türünü başarıyla buluşturduğu görülmektedir:

Âteşîn fevvâre-i havz ahker-i şu'le miyâh

Hâven-i bî-deste-i gerdûn-kûb-ı kîn-sitân

[Havuzun fiskiyesi ateşlidir, suyu da aevli bir kordur. O, kin ülkesinin feleğini ezen kabzasız havan topudur.]

Ejder-i âbisten-i dûzah-meşîme mühre-zây

Ra'd u berk u sâ'ikâ ebnâ-yı tev'em-zâdegân

[Cehennem rahimli gebe ejderhanın nutfesi; gök gürültüsü, şimşek ve yıldırım şeklinde birbirlerinin ikizi olarak doğar.]

SONUÇ

XVII. yüzyılda yaşadığı anlaşılan ve cengâver ruhunu yazdığı şiirlerde aksettiren Tulû'î mahlaslı bir şairin, bu asrın edebî geleneğine uygun olarak manzumeler kaleme aldığı tespit edilmiştir. Bu şairin eldeki *Pesendîde-nâme* adlı eseri, tamamen şahsi ve orijinal hayaller üzerine kurulu, başarılı bir kasidedir. Tulû'î, hayatını savaşlarda geçirdiği anlaşılan ve kahraman ruhunu şiirlerinde yüksek perdeden seslenerek aksettirmiş, ancak kendisine biyografik kaynaklarda yer bulamamış bir şairdir.

IV. Murat'ın Bağdat seferindeki başarısını övmek için kaleme alınan *Pesendîde-nâme*, eski şiirin savaş kültürünün, XVII. asrın rağbet gören edebî akımı Sebk-i Hindî ile bulunduğu kayda değer bir eserdir. Şairin bir divan tertip edip etmediği ve günümüze ulaşan eserlerinden umduğunu bulup bulmadığı şu an için belirsizdir. Eldeki eserlerinin, devletin önde gelen isimlerine sunulmuş olması ve şiirlerinde yer alan canlı tasvirler onun savaşlara bizzat iştirak eden bir bürokrat ya da yüksek rütbeli bir asker olması ihtimalini akla getirmektedir. Her ne kadar devrinin tezkirelerinde kendisine yer bulamasa da belirli bir estetik seviyeyi yakalayan Tulû'î'nin hayatı ve eserleri, yapılan bu çalışmayla biraz daha aydınlanmıştır. Diğer eserlerinin de tetkik edilmesi halinde Türk edebiyatının başarılı bir şairinin daha gün yüzüne çıkarılacağı öngörülebilir.

METİN

[1a]

Hażret-i Sultân Murâd-ı Ğâzî 'aleyhi ğarîķi rahmeti'l-Bârî hażretleri Bağdâd-ı hilâfet-âbâđ üzerine 'azîmet ü teveccüh idüp râfîzî ve zındıķ kızılbaş-ı bed-ma'âş vilâyetin harâb u yebâb idüp 'asâkir-i 'İslâm ile yüz aķlığı eyleyüp anuñ haķķında olunan medħ-i pesendîde-nâmedür ki mü'ellifi Tulû' Efendi

[1b]

1. Müjde kim şâhib-ķırân-ı şarķ u ğarb u ins ü cân
Ğâlib-i düşmen olup a' dâya virdi kesr-i şân

2. Tı' me-i şemşir idüp kıldı gulâtı hâr u zâr
Fâtih-i mülk-i 'Acem şâhen-şeh-i şâhib-ķırân

3. Hün-ı Bağdâd ile Bağdâd oldı gūyâ bâğ-dâd
Bâd-ı tîğ-ı hün-feşân dökdukçe berg-i bâğ-bân

[2a]

4. Hün-ı mevc-engîz-i düşmen in' ikâs-ı âfitâb
Nüsha-i kavş-i kuzah rengin kemân-ı Rüstemân

5. Kıldı ceş-i ma' delet ilhâd ü Rafzı pây-mâl
Oldı yek-sân nev' -i cins-i bâgiyân u tãgiyân

6. Hün-ı sürh-i ser döküp Bağdâd'a virdi âb [u] tâb
Cüy-ı tîğ-i intiķâm ol deşti kıldı gül-sitân

[2b]

7. Pire-i gîsü-sefid-i mâtemi gül-levne-çin
Küşte-i .....⁹ bi-behremân

8. Küşte-i hünin-beden üftâde-i âğışte-hün
Tüde-i sürh aķker-i süzân-ı duzah püştegân

9. Tîğ-i ķahr-ı pâdişâh ķâhir-i güher âb-ı bend
Âb-ı âteş-hâsiyyet âteş-i serâpâ-yı duķân

[3a]

10. Kâhir-i 'ırķ-ı 'adū-yı çâr-yâr-ı dîn-penâh
Kâmı' -ı bih-i dirahıt-ı mülhidân u müfsidân

11. Kâtil-i zındıķ u kâfir-ķiş-i nâ-pâk-i' tiķâd
Hâdim-i dîvâr-ı beyt-i düşmenân-ı hâne-dân

⁹ Okunamayan bu kısım metinde şeklinde geçmektedir.

12. Heyzüm-i ser-sühte ya' ni kızılbaş-ı pelîd
Âteş-efrüz-ı cehennem püştegân-ı küştekan

[3b]

13. Nâ-müselmân küştegân kâfir-dil-i mülhid-nümâ
Bî-mezâk-ı lezzet şehd ü şehâdet ' aşiyân

14. Mezra' -ı nâ-rüste-i ümmîd-i a' dâ pây-mâl
Nâ-resîde sebz [ü] bî-hâsıl giyâh-ı şürekân

15. ' Ömr-i düşmen küşte-zâr¹⁰ -ı dâs-ı tîğ-ı ser-i derd
Dest-i şemşîr-i gâzab gül-deste ebr-i hün-çegân

[4a]

16. Perde-i dîvâr-ı kal' a rûkeş-i düşmen kırup
Bâd-ı tûb-ı şu' le-dem perde-şikâf-ı nâ-gehân

17. Pâdişâh-ı muhteşem İskender ü Dârâ-gulâm
Düd-mân-pîrâ-yı devlet salţanat-zibâ-yı şân

18. Çeşm-i düşmenden hayâl-i tîği geçse h'âbda
Gâh-ı bîdârî görür müjgân bürîde çeşm-i cân

[4b]

19. Vâhime mecrûh-ı fikr-i tîğ-i asâyiş kesen
Şağş-ı hükmi-mâsike maqtûl ü üftâde-sitân

20. Bîm-i huffâş-ı hafâ fermân-revâ-yı vesvese
' Akl-ı bütîmâr-ı gam endîşe-nâk-i nâ-tüvân

21. Tîre-hâk-i zeyl-i şahrâ hün-tîrâz-ı lâle-reng
Şurta-hîz-i bâd-ı nuşret müjde-engîz-i vezân

¹⁰ küşte-zâr: kişt-zâr [Metin]

[5a]

22. Berg-i rīzān gül-şen-i pej-mürde cān-ı sürḥ-ser
Ya'ni reng-ā-reng cāme nüṣḥa-i faşl-ı ḥazān
23. Ḥün-ı deryā bār-ı seyl-āheng-i devr-i kār-zār
Refte hāşāk-ı vücūd-ı ḥāk-i ḥün-ālūdegān
24. Evliyā burcun müşerref kıldı mihr-i salṭanat
İtdi ervāḥ-ı e'ımme 'ıyd-ı nev-rūz-ı cinān

[5b]

25. Tām burc-ı evliyā olmışdı istidrāc ile
Sedd-i ye'cūc-ı belā toḡat-ı ḥük-ı güm-rehān
26. Şif'a-ı nā-pāk-ı bed-kirdār-ı zındıḡ-iştihār
Levş-i dāmān-ı kirām-ı evliyā-yı ḡudsiyān
27. Pādişāh-ı pāk-meşreb zü'l-fiḡār-ı 'adl ile
Ref' -i sebbāb eyleyüp dünyāyı kıldı şād-mān

[6a]

28. İftirā vü sebb iden mülḥidden aldı intikām
Rūḡ-ı pāk-i Murtażā ḡāndān gül-i bāḡ-ı cinān
29. Şehr-yār-ı heft kişver server-i şāḡib-zuhūr
İntizām-ı mülk ü millet feyz-i rūḡ-ı merdümān
30. Gevher-i dīhim-i fark-ı ḡüsrevān-ı Cem-sipāh
Şeb-çerāḡ-ı bezm-i 'ālem āfitāb-ı ḡāverān

[6b]

31. Behmen ü Behrām u Ḥüsrev leşker-ārā-yı neberd
Rüstem-i leşker-şiken ḡizmet-kār [u] pās-bān¹¹

---

¹¹ Vezin bozuktur.

32. Āsitān-rūb-ı sarāy-ı cāh-ı gīsū-yı nesīm
Pās-bān-ı bām-ı şān ü şevketi Keyvān-mekān

33. Saḥḥ-ı nīyā-yı ṭabī' at gevher-i ğaltan-nişin
Nāzım-ı 'ıkd-ı leālī şı'r-senc ü nükte-dān

[7a]

34. Gevher-i şitāb-ı fikr ü lülü-yi manzūm-ı pāk
Ḥātır-ı siḥr-āferin endiše-i mu'ciz-beyān

35. Ma' nī-i rūḥ-ı mücedded şüret-i zıll-ı ilāh
Ḥāzret-i Sulṭān Murād-ı nām-ver kişver-keşān

36. Çār-yār-ı bā-şafā dā'im mülāzım hem-rikāb
Ḥızır-ı nuşret reh-ber ü ervāḥ ḳudsi hem-'inān

[7b]

37. Duttı teşḫir eyleyüp dünyāyı İskender gibi
Kām-baḥş u kām-yāb kam-kār u kām-rān

38. Āfitāb-ı burc-ı devlet devrin itmām itmeğe
Sāli tekmil eyleyüp dünyāyı gezdi dür-feşān

39. Ma' nī-i burc-ı ḥamel oldu müşerref taḥṭ-gāh
Eyledi nev-rüz-ı sulṭānī şid-i maşriḳ-sitān

[8a]

40. Kıldı mağribden muḳaddem cānib-i şarḳa tulū'
Kim kıyāmet-gāh idi maşriḳda āşüb-ı cihān

41. Ḥaşr u neşr ü ins ü ādem dehre¹² virdi inḳılāb
Vech-i ḥāke çıḳdı mevti rusta-ḥiz oldu 'ayān

¹² dehre: dünyāya [Metin]

42. Ba' dehū maşrıqdan itdi cānib-i ğarba ʔulū'
Buldı mevtā-yı cihānı feyz-i cān-ı cāvidān

[8b]

43. Pāy-māl-i leşker ü hāk ile yek-sān eyledi
Ol hişārı kim 'adū eylerdi müstaḥkem gümān

44. Saḥḥ-ı melsā' oldı ɗarb-ı ʔüb-ı gerdün-küb ile
Burc-ı bārū-yı felek-sā sedd-i İskender-nişān

45. ʔüb ata [ol] balyemez ta' bir ider ehl-i mezāk
Kelle şekker atar a' dāya [o] zeh[i]r-bāregān

[9a]

46. Berḳ-i ḥırmen-süz-ı çerḥ āfet-resān-ı sünbüle
Ra' d-ı tünd-āvāz-ı teb gürz-efgen-i kerrūbiyān

47. Cevher-i āteş-nihād u dūd-mān-ı ra' d u berḳ
Mār-ı tinnīnī-neseb sī-murg-ı āteş-āşiyān

48. Beyza-i murġ-ı semender ʔā'ir-i āteş-şitāb
Āşiyān-sāz-ı kelāġ-ı evc-i burc-ı lā-mekān

[9b]

49. Āteşin pülād-ı ġaltān güy-ı meydān-ı neberd
Dest-i çāpük şu' le-i merdūd-ı piçān şavlecān

50. Tuḥfe-i tāriḥ-i dest-i Ḥüsrev-i āteş-perest
Āteşin ebr-i şerer-engiz-i çeşm-i aḥterān

51. Zehr-i düşmen-küş lu' āb-ı şu' le-i kām-ı neheng
Mühre-i ʔansu-ʔabī' at pān-zeh[i]r-i dūstān

[10a]

52. Ma' den-i kibrīt-i germ ü münbit-i bārūt-ı serd
Cevher-i āteş-rübā sāmān-ı düzaḥ-der-miyān

53. Pîl-i mest-i hum-şikem düm-keş şehâb-ı şu' le-bâr
Hâne-zâd-ı ra' d u berķ ü raḥne-sâz-ı âsmân

54. Āteşin fevvâre-i ḥavz aḥker-i şu' le miyâh
Hâven-i bî-deste-i gerdün-küb-ı kîn-sitân

[10b]

55. Ra' d [u] şimşek bedreķa misnâ-yı İsrâfîl-dem
Zinde-vâr-ı mürdegân u mürde-sâz-ı zindegân

56. Dâne-i sîḥ na' re-zen âteş-i sihâm şâ' iķâ
Çâk-rîz-i nâf-ı ğabrâ sîne-i gerdün-çünân

57. Cüş-ı mevc-i âteşin deryâ-ḥurûş-ı rusta-ḥîz
Sîne-i ṭüb-ı zemîn-fersâ neheng-i bî-âmân

[11a]

58. Dūzaḥ-âşâm-ı belâ-men' sırr-ı diyâr-ı fenâ
Meş'âl-i efrüz-ı 'âlem-sâz-ı râh-ı keh-keşân

59. Heybet-i endâz-ı mühre raḥne-sâz-ı küh-ı Kâf
Şiddet-i şıyt u şadâ eĝninde maĝz-ı firķadân

60. Güllödür âĝüş-ı âteş kelle-i ğaltân-ı ḥün
Maĝz-ı düşmen baş u ten-fersâ-yı cân-ı cengiyân

[11b]

61. Bü'l-' aceb rüyîn menâr üftâde-i meş'âl-fürüz
Ṭurfe-i cādū-yı müs' id mühre-endâz-ı dehân

62. Berķ-i lâmi' der-miyân-ı dūd-ı evvel iltihâb
Râcim-i âteş-şihâb endâz-ı dîv-i rezmiyân

63. Ğâret-i düşmen-i münādî'ş-şalâ-yı ĝirüdâr
Na' re-i a' dâ-şiken tebşîr-i naşr-ı imtinân

[12a]

64. Dīv-i āhen-dil semender-ḥāsiyet āteş-gıdā
Mālik-i dūzaḥ zebānī ehremān-ı bī-zebān
65. Ser-nigūn gerdān-ı çarh-ı ḥāyme tarz-ı bī-sütūn
Berhem-endāz-ı kevākib naḳş-ı zeyl-i sāye-bān
66. Nār-ı Nemrūd-ı ‘ azāb āb-ı gül-istān-ı Ḥalīl
Āteş-i rezm-i ‘ adū gül-bāş-ı bezm-i dūstān

[12b]

67. Āteşin ās-ı şerer gendūm rakīḳ-i nūr bād
Dūd-gāh-ı tīre-dem şu‘ le miyāh-ı nāve-dān
68. Şadme-i şarşar-nihād u lerze-i kūy-ı zemīn
Bā-vücūd-ı bīm-i na‘ re zehre-çāk-ı ‘ arşiyān
69. Rāh-ı āmed-şūd dem-i endāz-ı mühre gūr-ken
Şuḡl-ı evvel kār-ı gūr āḥir helāk-ı düşmenān

[13a]

70. Dūd-ı men‘ -engīz-i tūfān şu‘ le-bārān-ı seḥāb
Ḥayret-i endīşe-fermā za‘ f-ı ḳalb-i serverān
71. Bīm-i āşub-ı kıyāmet rüz-ı şeb-gūn-ı vegā
Dūzaḥ-ı berpā-sitāde tu‘ me-ḥ‘āh-ı rāyegān
72. Ebr ü bād-ı berḳ ü bārān māye-i cevvi-i semā
Ḥoş-dārū-yı şikem-rān ḥurde-tamā‘ -ı demān

[13b]

73. Gürze-māra zehr-i dendān neşve-i cān-ı adüvv
Mühre der-kām ejder ü pan-zehr-i cām-ı ḥüsrevān
74. Ejder-i ābisten-i dūzaḥ-meşīme mühre-zāy
Ra‘ d u berḳ u şā‘ iḳā ebnā-yı tev‘em-zādegān

75. Râkib-i gerdûn-ı gerdân cengî-i sengîn-rikâb
Püye-i şarşar-şitâb u mâye-i âteş-î inân

[14a]

76. 'Âşık-ı ser-keş-ı tabî' at tünd ü mest-i na' re-zen
Şâhid-i gül-gün-ı kabâ âteş-ruḥ u gîsü duḥân

77. Ra' d u berḳ u şâ' iḳa sâ mân-ı tûfân-ı hecâ
Şûriş-i heft-âsumân âşûb-ı pür-ḥaş-ı keyân

78. Kürre-i nâr-ı ḥaḳîki tev'em-i çerḥ-i eşîr
Evren-i gerdûn-süvâr âşüfte şîr-i şerzegân

[14b]

79. Şûret-i ma' nâ-yı dūzah ejder-i rüyîn-beden
Merḥabâ timşâl-i ḳahr-ı pâdişâh-ı ḳahramân

80. Pâdişâh-ı tîğ-zen düşmen-küş-i a' dâ-şiken
Mâlik-i tûb u tûfeng ü leşker-i şîr-i jiyân

81. Rüstem-i ceng-âzmâ Sâ m-ı Nerîmân-iştiḥâr
Miğfer-i elmâs-tâb u cûş[iş]-i bebr-i beyân

[15a]

82. İmtihân-ı tîḡ-i bürrân kelle-i üstür-rübâ
Zür-ı vaḥş-endâz-ı bâz u çâk-i dir' -i imtiḥân

83. Ğâh endâz-ı cirîd reşk-âver-i tîr-i ecel
Ğâh devr-endâz-ı nâvek ceste-i Rüstem-kemân

84. Ey *Tulû'î* midḥat-i memdûḡ-ı ' âli-menḳıbet
Cins-i nâ-yâb-ı feşâḥat sende yoḳ naḳd-i revân

[15b]

85. İnkisâr-ı şerm ile eyle du' â-yı müstecâb
Dâ'im olsun çâre-sâz-ı müşkilât[1] Müste' ân

86. Tâ ki leşker-küş ola dünyâda her şâhib-zuhûr

Tâ ki ceng-âver ola ‘ âlemde her şâhib-ķırân

87. Tâ ki kal‘ a-gîr ola tûb u tûfeng-i kâr ü zâr

Tâ ki düşmen-küş ola tîr ü kemân tîğ ü sinân

[16a]

88. Dâ ‘imâ olsun muzaffer pâdişâh-ı dîn-penâh

Her zaman olsun firârî leşker-i şâh-ı cebân

89. Hâķ Te‘ âlâ devlet ü ‘ ömrin firâvân eyleye

Bed-sikâl-i câhı olsun h̃âr u zâr u nâ-tüvân

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin, (1993), Nef‘î Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- AKSAN, Doğan, (1998) Anlambilim, Anlambilim konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yay., Ankara.
- DEMİREL, Şener, (2006), “17. Yüzyıl Sebki Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm’in Şiirlerinde Soyutlama ya da Alışılmamış Bağdaştırmalar”, Sözde ve Anlamda Farklılaşma-Sebki Hindî (Haz. H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu), Turkuaz Yay., İstanbul.
- ED-DURÎ, Abdülaziz, (1991), “Bağdat” Mad., TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 4, İstanbul, s. 425-433.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1991), “(Bağdat) Osmanlı dönemi” Mad., TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 4, İstanbul, s. 433-437.
- http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=125373 [E.T. 20.09.2013].
- KAÇAR, Mücahit, (2011), “IV. Murâd Devrine Ait Manzum ve Mînyatürlü bir Gazâ-nâme: Tulûf’ nin Paşanâme İsimli Eseri”, Türkiyat Mecmuası, C. 21, s. 267-280.
- KAYA, Bülent (2008), Divan Şiirinde At, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Mehmet Halife, (1986), Tarih-i Gılmani, Haz. Kamil su, KTB Yay., Ankara.
- ÖZTEKİN, Özge, (2009), “Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebki Hindî’nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği”, Turkish Studies, V. 4/1-I, s. 519-528.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1995), Osmanlı Tarihi, III. Cilt, I. Kısım (II. Selim'in Tahta Çıkışından Karlofça Antlaşmasına Kadar), TTK Bas., Ankara.

ÜNAL, Tahsin, (2001). IV. Murad ve Bağdat Seferi, Berikan Yay., Ankara.

YILMAZ, Ziya, (2006), "Murad IV" Mad., TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 31, İstanbul, s. 177-183.

EKLER: PESENDÎDE-NÂME'NİN İLK İKİ SAYFASI

